

**UBISTVA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU: KRIMINOLOŠKO-VIKTIMOLOŠKI
OSVRT²⁴⁰**

Mr Ljiljana Stevković
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

MA Antonija Raspopović
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Prof. dr Danica Vasiljević-Prodanović²⁴¹
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

***Apstrakt:** Škola, kao važan agens socijalizacije, predstavlja sigurno okruženje koje, pored obrazovanja i vaspitanja, uporedo sa porodicom, ima odlučujuću ulogu u razvoju mladih i njihovoj pripremi za aktivan i kreativan život u jednom društvu. Stoga ne čudi što su upravo obrazovanje i školska postignuća, kao i negativne pojave u školskom okruženju, poput međuvršnjačkih konflikata, često bili u fokusu istraživanja i preventivnih strategija u oblasti maloletničke delinkvencije. Danas nam je poznato da problem nasilja u školama u vršnjačkim relacijama postoji, da su akteri nasilnih odnosa i dečaci i devojčice i da ono može da ostavi ozbiljne posledice kako na neposredne učesnike nasilnih incidenata, tako i na celokupni vaspitno-obrazovni proces u školi. Međutim, problem školskog nasilja često postaje društveno vidljiv tek kada nasilni incidenti rezultiraju fatalnim posledicama. Ubistva u školskoj sredini privlače veliku pažnju medija i šire javnosti, predstavljajući pogodno tlo za razvoj moralne panike, što posledično vodi represivnijim reakcijama nadležnih institucija pod okriljem zaštite bezbednosti učenika. U takvim okolnostima, izostaje bavljenje dubljim korenima problema, utvrđivanje razloga koji su doveli do toga da, do juče „dobro dete“ danas postane „hladnokrvni ubica“, sa ciljem sprečavanja da se takvi nasilni incidenti ponove. Cilj ovog rada je da, na osnovu pregleda dostupnih naučnih saznanja, ukaže na kriminološke i viktimološke karakteristike ubistava u školskoj sredini, sa posebnim osvrtom na individualne, porodične i šire socijalne faktore koji su pogodovali nasilnom ponašanju maloletnika sa letalnim ishodom, čije teorijsko uporište je analizirano na primeru Masakra u Kolumbiju.*

***Ključne reči:** škola, nasilje, maloletne ubice, žrtve, maloletnička delinkvencija.*

---

²⁴⁰Ovaj rad je rezultat rada na projektu Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. Ugovora 451-03-68/2021-14/200096). Rukovoditeljka projekta je prof. dr Marina Radić-Šestić.

²⁴¹ vp.danica@gmail.com

Uvod

Problem nasilja u školama je na različite načine i nebrojeno puta definisan, analiziran i prikazivan (Furlong & Morrison, 2000). Pojedini autori skreću pažnju na to da postoje određene karakteristike koje jednu školu čine nebezbednom, odnosno pogodnim tlom za pojavu i razvoj nasilja (Verlinden et al., 2000). U tom kontekstu, pominje se prenatrpanost škole, loš nadzor, nedostatak disciplinskih procedura koje štite učenike, osoblje i školski prostor, otuđenje učenika, neosetljivost na multikulturalne razlike i odbacivanje određenih kategorija učenika od strane nastavnog osoblja i vršnjaka. U okruženju u kome se nadležni ne bave rešavanjem navedenih problema, pojava nasilja je izvesna. Nasilje u školama uključuje nasilne postupke između učenika, na relaciji nastavnik - učenik i učenik - nastavnik, koji su se desili jednom ili više puta, i gde može, ali ne mora da postoji nesrazmeran odnos snaga između žrtve i nasilnika (Popadić & Plut, 2007). Među svim onim ponašanjima i događajima koje svrstavamo u školsko nasilje, fenomen koji u najvećoj meri privlači pažnju javnosti i medija su školska ubistva. Iako su u pitanju relativno neuobičajeni događaji koji se retko dešavaju, svako udublјivanje u datu problematiku neminovno izvlači na površinu uopšteni problem nasilja među mladima u školskom okruženju, koji predstavlja značajnu pretnju za dobrobit celokupnog društva (Palinkas, 2003). O školskim ubistvima saznajemo uglavnom iz iskustava Sjedinjenih Američkih Država, u kojima se u poslednje dve decenije beleži porast broja nasilnih incidenata sa letalnim ishodom (Bonano & Levenson, 2014; Towers et al., 2015; Rees et al., 2019), koje mediji laički i senzacionalistički prikazuju (Vossekuil et al., 2004), kao i većinu drugih negativnih društvenih pojava pogodnih da kreiraju moralnu paniku. Iako je fenomen tzv. „pucnjave u školama”²⁴² poznat još iz 19. veka, tek je serija ubistava u američkim školama, do kojih je došlo tokom 1990-ih godina, usmerila pažnju na ovaj najteži oblik školskog nasilja. Ta „nasilna” decenija počela je pucnjavom na Univerzitetu u Ajovi 1991. godine, da bi se završila sa pet nasilnih incidenata sa letalnim ishodom u osnovnim i srednjim školama 1999. godine, uključujući i tzv. Masakr Kolumbijnu (Columbine High School) (Ferguson, Coulson & Barnett, 2011). Od tada, školska ubistva prestaju da budu nepoznanica, posebno u SAD (Bonanno & Levenson, 2014), gde se na svakih nekoliko godina, ili bar jednom u jednoj deceniji, dogodi takav incident, koji je po posledicama i psihičkim efektima teži i traumatičniji od ostalih.

Kada je u pitanju pojmovno određenje, još uvek ne postoji usaglašenost autora u vezi toga kako bi trebalo definisati školska ubistva. Prema Bonano i Levenson (2014), u pitanju je „incident sa aktivnim strelcem”, odnosno događaj u kojem jedna ili više osoba učestvuje u tekućoj, nasumičnoj ili sistematičnoj pucnjavi, sa ciljem da počini višestruka ili masovna ubistva. Drugi autori (Rees et al., 2019) konkretizuju broj žrtava koristeći pojam masovna ubistva u školama, pod kojim podrazumevaju četiri ili više ubistava u jednom incidentu. Dalje, Newman (2004) pruža opširniji i konkretniji opis, te pod školskim ubistvima podrazumeva pucnjave u koje su uključeni učenici koji pohađaju ili su pohađali školu u kojoj se desio konkretan napad, a koje se dešavaju u vezi sa školom koja je predstavljena kao „javna pozornica”. Pri tome, bitan element ove definicije su višestruke žrtve, od kojih su neke nasumično odabrane, a neke kao simbolične, poput direktora koji simbolizuje celu školu.

Polazeći od dostupnih definicija, u našem radu, pod pojmom školskih ubistva podrazumevamo događaj u školskom okruženju u kome jedna osoba, sa ili bez pomoći drugih osoba, upotrebom vatrenog oružja ili nekog drugog sredstva podobnog da nanese telesnu povredu, ugrozi zdravlje ili dovede do letalnog ishoda, u jednom nasilnom insidentu usmrti dve ili više osoba. Pri tome, polazimo od šireg shvatanja pojma žrtve u viktimologiji (videti: Nikolić-Ristanović, 2019), pa žrtve školskih ubistava mogu biti neposredne žrtve (ubijene ili povređene), kao i osobe posredno viktimizirane ovim krivičnim delom, odnosno primarne, sekundarne i tercijarne žrtve. Široko predstavljenim pojmom žrtve stavlja se naglasak, kako na evidentne posledice aktuelnog nemilog događaja, tako i na one teže uočljive, neopipljive, psihičke posledice koje ostavljaju trag na osobe iz uže i šire socijalne sredine onih koji su direktno viktimizirani (Nikolić-Ristanović, 2019).

---

²⁴² Za označavanje školskih ubistava najčešće se koristi pojama „*school shootings*”, iz razloga što izvršioци u ovim incidentima, većinom, ako ne i bez izuzetka, koriste vatreno oružje.

Iako je broj dece neposrednih žrtava u masovnim školskim ubistvima mali u odnosu na broj dece žrtava koja su stradala u drugim događajima u kojima je korišćeno vatreno oružje, školska ubistva dobijaju nesrazmerno veliki udeo medijske pažnje (Towers et al., 2015). I pored toga što se ovakvi događaji retko dešavaju, njihov publicitet stvara dodatni pritisak za školsko osoblje, zdravstvene radnike, stručnjake za mentalno zdravlje, krivičnopravne sisteme i društvo u celini (Reddy et al., 2001). Dodatnu komplikaciju predstavlja fokus medija na neadekvatnu kontrolu oružja kao glavnog faktora koji je doprineo izvršenje nemilog događaja (Levin & Madfis, 2009), umesto šireg sagledavanja većeg broja različitih faktora rizika, na koje je, takođe, moguće uticati.

Pretpostavka formulisanja efikasnih preventivnih i politika suprostavljanja nasilnom kriminalitetu maloletnika proizilazi iz poznavanja osnovnih kriminoloških (fenomenološki i etiološki) i viktimoloških obeležja nasilnog ponašanja maloletnika (Stevković, 2015). U kontekstu predmeta i cilja našeg rada, to bi se odnosilo na poznavanje karakteristika maloletnih izvršilaca, žrtava, nasilnih incidenata i identifikovanih faktora rizika koji su doprineli izvršenju ovog najtežeg oblika nasilnog kriminaliteta maloletnika.

Kriminološko-viktimološka obeležja ubistava u osnovnim i srednjim školama

Karakteristike nasilnih incidenata

Kao što ne postoji konkretan, univerzalan profil školskog ubice, tako ne postoji ni utvrđen profil škole u kojoj dolazi do letalnog nasilja. Ipak, dosadašnja iskustva sa ovakvim nasilnim incidentima pokazala su da postoje određene zajedničke karakteristike škola u kojima postoji istorija nasilnog ponašanja sa letalnim ishodom. Nakon Masakra u Kolumbajnu, Tajna služba SAD (eng. United States Secret Service), zajedno sa Ministarstvom obrazovanja, pokrenula je inicijativu pod nazivom *Sigurna škola*. U okviru ove inicijative realizovano je istraživanje, u kojem je analizirano 37 nasilnih incidenata u kojima je učestvovao 41 izvršilac, a koji su se desili u osnovnim i srednjim školama u SAD u periodu između 1974. i 2000. godine. Vossekuil i saradnici (2004) su utvrdili da su školske pucnjave uglavnom planirane, dan ili dva ranije, pa čak i do godinu dana unapred. U polovini slučajeva incidenti su se dogodili u školi tokom trajanja nastave, dok su u preostalim slučajevim ubistva izvršavana pre početka nastave ili nakon njenog završetka. Motivi za ova ubistva su bili različiti, pri čemu je kod 54% napadača utvrđena višestruka motivacija. Kao najčešći motivi se pominju osveta jednoj ili više osoba, ili školi u celini, ubeđenje napadača da će samo ubistvima uspeti da reši neki problem (npr., da jedino tako može prekinuti vršenjačko nasilje), neki vid tugovanja, žaljenje za nečim, suicidalne ideje, očaj ili pokušaj izvršioca da na sebe tako privuče pažnju. Ono što je specifično u ovim analiziranim incidentima jeste da, uprkos brznoj reakciji, većina ovih školskih ubistava nije razrešena delovanjem predstavnika policije. Razlog zbog kojih je samo 27% analiziranih nasilnih incidenata razrešeno postupanjem policije, i zašto je policija u samo tri incidenta razoružala napadača, može biti dužina trajanja nasilnog incidenta, koja je najčešće bila oko 15 minuta i manje, dok se 27% slučajeva okončalo u roku od pet minuta (Vossekuil et al., 2004). U ostalim slučajevima, nasilni incidenti su ili prekinuti hraprošću osoblja škole i učenika, ili pak zato što je maloletni izvršilac, nakon nekog vremena, sam prekinuo napad i napustio školu, ili je pak, nakon što je završio ono što je naumio, izvršio samoubistvo.

Karakteristike maloletnih ubica

Mnogi autori su pokušali da kreiraju profil „školskog ubice”, za šta se predlaže primena retrospektivnog ili prospektivnog profilisanja (Sewell & Mendelsohn, 2000; Reddy et al., 2001). Međutim, pokušaj da se napravi profil školskog ubice otvara niz dodatnih dilema i poteškoća, koje su uglavnom vezane za činjenicu da prisustvo određenih karakteristika kod učenika ne mora nužno da znači da će se one ispoljiti, a posebno ne na tako ozbiljno povređujući način (Sewell & Mendelsohn, 2000). Ovakav pristup je kritikovan i zbog potencijala da stigmatizuje učenike i liši ih građanskih sloboda (Reddy et al., 2001), ali i zbog navoda da nijedan skup karakteristika ne definiše potencijalne napadače sa adekvatnom specifičnošću da bi bio od praktične vrednosti (Borum et al., 2010). S obzirom da profilisanje nije jedina dostupna tehnika, neki autori predlažu i skining psihološku procenu

mentalnog zdravlja, čija opravdanost proizilazi iz činjenice da su izvršioци školskih ubistava neretko imali (ozbiljne) probleme sa mentalnim zdravljem (Vossekuil et al., 2004; Bonnano & Levenson, 2014). Dodatno, predlaže se i korišćenje tzv. „automatizovanog odlučivanja”, odnosno pristupa koji je zasnovan na veštačkoj inteligenciji koja učestvuje u donošenju odluka umesto „živog” stručnjaka (Reddy et al., 2001). Uzevši u obzir da živimo u vreme visokih tehnoloških dostignuća i da, na društvenim mrežama, deca školskog uzrasta često dele sopstvena interesovanja, iskustva i želje, kao preventivnu tehniku je opravdano primeniti i skrining društvenih mreža. Rutinskom procenom onlajn ponašanja mogu se identifikovati potencijalno nasilni učenici (Clark et al., 2018), posebno uzevši u obzir da putem različitih medija, a pre napada, školske ubice ispoljavaju zainteresovanost za različite nasilne teme (Vossekuil et al., 2004).

U pomenutoj studiji Vossekuil i saradnika (2004) utvrđene su i neke od zajedničkih karakteristika izvršilaca koje su bile prisutne u svim, ili bar većini analiziranih nasilnih incidenata. U pogledu polne strukture izvršilaca, utvrđeno je da su svi bili muškog pola, pri čemu su 95% njih bili aktivni učenici a 5% bivši učenici škola u kojima su izvršili napad. U 81% slučajeva maloletni izvršioци su samostalno planirali i izvršili ubistva, u 11% slučajeva im je u planiranju ubistva (ne i u izvršenju) pomogao neko od vršnjaka, dok je u 8% nasilnih incidenata bilo dvoje ili više maloletnih izvršilaca. Što se tiče sredstva izvršenja, u svim incidentima je korišteno vatreno oružje: 76% maloletnih izvršilaca je koristilo samo jedno oružje, od čega je 46% izvršilaca sa sobom imalo bar još jedno vatreno oružje, ali ga nisu upotreбили u napadu. 61% napadača je koristilo pištolj, 49% je koristilo puške (poluatomastke ili automastke) ili sačmarice (Vossekuil et al., 2004).

Da je ovo pretežno vid muškog nasilja, potvrđuje i drugi autori (McGee & DeBernardo, 1999; Nurmi, 2012). Analizom 35 intervju sa punoletnim meštanima finskih gradova Kauhajoki i Jokela, nakon školskih pucnjava (Nurmi, 2012), kao i analizom četrnaest slučajeva masovnih ubistava od strane tzv. „osvetnika iz učionice” i procene pojedinaca za koje se sumnja da su planirali pucnjavu u školi (McGee & DeBernardo, 1999), utvrđeno je da su izvršioци uglavnom maloletnici ili mlađa punoletna lica muškog pola.

Od individualnih karakteristika, utvrđeno je da većini maloletnika koji su izvršili ubistva u školama nedostaju socijalne veštine za konstruktivno rešavanje problema i konflikata, kao i da akumuliraju gubitke i neuspehe u socijalnim interakcijama (O'Toole, 2000). Vremenom razvijaju osećaj odbačenosti, zbog čega se izoluju od vršnjaka u školi i povezuju sa drugim odbačenim vršnjacima (Verlinden, Hersen, & Thomas, 2000). Ako se tome doda fasciniranost vatrenim oružjem, bes usmeren na vršnjake u školi i iskustvo viktimizacija, bilo od strane vršnjaka ili drugih osoba (npr., roditelja ili siblinga), ovakav maloletnik je kao tempirana bomba, i svakog trenutka može odlučiti da ukloni izvor sopstvene frustracije i besa. Analizirajući individualne karakteristike i događaje iz života desetorice maloletnih izvršilaca školskih ubistava, uključujući i Eric Harris-a i Dylon Klebold-a, izvršioce Masakra u Kolumbajnu, Langman (2009) je razvio tipologiju školskih ubica, u okviru koje se razlikuju traumatizovani tip, psihotični i psihopatični tip. *Traumatizovani tip* školskih ubica potiče iz razorenih porodica, u kojima su bili izloženi psihičkom ili fizičkom nasilju, i čiji bar jedan roditelj ima istoriju kriminalnog ponašanja koje je povezano sa zloupotrebom vatrenog oružja, što je karakteristika koja maloletne izvršioce homicidalnog nasilja u školama diferencira od ostalih traumatizovanih maloletnih prestupnika. Pored toga, kod svih analiziranih izvršilaca koji pripadaju ovom tipu utvrđeno je da su imali podršku vršnjaka u planiranju napada²⁴³ (Langman, 2009). Za razliku od njih, maloletne ubice koje pripadaju *psihotičnom tipu* potiču iz očuvanih porodica, u kojima nije bilo nasilja, niti zloupotrebe psihoaktivnih supstanci ili kriminalnog ponašanja roditelja. Kod njih su prisutni simptomi šizofrenije, uključujući i paranoidne deluzije i akustične halucinacije. *Psihopatični tip* maloletnih izvršilaca školskih ubistava, takođe, potiče iz očuvanih porodica u kojima nije bilo nasilja niti bilo kakvih drugih socio-patoloških problema. Kod njih su prisutni psihopatski simptomi, poput narcizma, sadističkog ponašanja i odsustva empatije (Langman, 2009).

Akademski postignuća maloletnika koji vrše homicidalno nasilje u školskom okruženju je jedna od individualnih karakteristika koja je, takođe, bila predmet istraživanja. U studiji Nacionalnog centra za procenu pretnji (National Threat Assessment Center, 2019), koja je zasnovana na meta-analizi

---

²⁴³ U svim tim slučajevima vršnjaci maloletnih ubica koji su ih podstrekavali da izvrše napad bili su uhapšeni i pravno procesuirani (Langman, 2009).

relevantne literature, publikacija i izveštaja o nasilnim incidentima u školama SAD između 2008. i 2017. godine, utvrđeno je da je trećina napadača (34%) imala dobre ocene i pozitivno akademsko postignuće. Međutim, približno isti procenat maloletnih izvršilaca (31%) imao je loše ocene i nezadovoljavajuće akademsko postignuće, dok je kod 7,2% napadača utvrđena negativna promena u akademskom postignuću u periodu pre napada, a koja je ispoljena najčešće kroz upadljivo pogoršanje školskih postignuća (National Threat Assessment Center, 2019).

Karakteristike žrtava ubistava u školskom okruženju

Žrtve homicidalnog nasilja u školama mogu biti učnici i/ili nastavno osoblje. U vezi sa tim, Vossekui i saradnici (2004) su utvrdili da je u 54% slučajeva primarna meta bio neko od školskog osoblja, dok je neko od učenika bio primarna meta u 41% nasilnih incidenata. Kada je pitanju mogući motiv odabira konkretnih žrtava, analizom 15 studija slučaja u vezi sa školskim pucnjavama koje su se dogodile u periodu između 1995. i 2001. godine, utvrđeno da je u većini slučajeva neformalni motiv napada bilo iskustvo odbacivanja od strane te osobe (Leary et al., 2003): 46% slučajeva napadači su doživeli odbacivanje neposredno pred homicidalni nasilni incident, dok su u polovini slučaje kao žrtve pucnjave bile upravo osobe koje su odbacile maloletnog napadača.

Uzrast onih koji su viktimizirani pucnjavama u školama se poklapa sa školskim uzrastom dece (od 6 do 18 godina), a najčešće su to učenici viših razreda srednjih škola. Kada je u pitanju pol žrtava, ne postoji ujednačeno shvatanje u pogledu toga da li su žrtve najčešće osobe muškog pola ili ženskog ili su pak približno isto zastupljena oba pola. Prema nekim autorima, žrtve školskih ubistava su uglavnom bili učenici i osoblje škole muškog pola (Borum et al., 2010). Međutim, rodna analiza homicidalnog nasilja u školama je pokazala da su muškarci dominantno izvršioци, ali ne i najčešće žrtve. Naprotiv, u mnogim školskim ubistvima devojčice su u većoj meri od dečaka žrtve, ili su bar približno zastupljene u polnoj strukturi žrtvama kao dečaci. Pored toga, kao motiv određenog broja homicidalnih nasilnih incidenata u školama, na neki način, bio je povezn sa osobama ženskog pola. Tako su, na primer, u pomenutom Masakru u Kolumbijnu osam od dvanaest žrtava bile devojčice. Slično, u incidentu koji se dogodio 1996. godine, 12 od 17 žrtava su bile osobe ženskog pola (Kantola, Norocel & Repo, 2011). Takođe, slučaj školske pucnjave iz 1998. godine, koji se dogodio u srednjoj školi u Janesboru (Jonesboro, Arkansas, SAD), slično masakru u Montrealu²⁴⁴ iz 1989. godine, ukazuje na ujednačenu polnu strukturu, u smislu da su sve žrtve bile ženskog pola. Naime, Mitchell Johnson i Andrew Golden su ubili četiri učenice i jednu nastavnicu, a ranili su još devet učenica i jednu nastavnicu. Veruje se da je motiv ovog nasilnog incidenta bila osveta usmerena ka Mičelovoj bivšoj devojci (Kantola, Norocel & Repo, 2011). Imajući to u vidu, postavlja se pitanje zašto se rodni aspekt školskih ubistava zanemaruje u javnom diskursu. U prilog tome govori i podatak da je analiza stotine medijskih tekstova na temu 12 homicidalnih nasilnih incidenata u školama, koja su se dogodila u periodu između 1997. i 2002. godine u SAD, pokazala da je u pozadini većine ovih incidenata bilo partnersko nasilje i seksualno uznemiravanje, praćeno pretnjama jednoj od žrtava (Klein, 2005), koje škola, roditelji i/ili vršnjaci nisu shvatali ozbiljno i, samim tim, nisu adekvatno odgovorili. U pet slučajeva izvršilac je targetirao devojčicu ili devojku koja ga je neposredno pre incidenta odbila. U ostalim incidentima, uključujući i Masakr u Kolumbijnu, motiv ubistva je bila ljubomora ili problemi sa osobama ženskog pola (raskid, neuspeh kod devojaka i slično). Naime, poznato je da Dylan Klebold bio toliko stidljiv da su mu roditelji platili 250 dolara da ide na maturski ples, dok je Eric Harris bio odbijen od strane tri devojčice koje je pozvao na maturski ples (Belluck & Wilgoren, 1999).

---

²⁴⁴ U tom masakru je student (25 g.) Politehničkog fakulteta Univerziteta u Montrealu ubio 14 i teško ranio 10 studentkinja jer je želeo da se osveti feministkinjama što su mu upropastile život (videti: Malette & Chalough, 1991). Taj masakr je bio povod za pokretanje globalne akcije *16 dana aktivizma*, koja počinje 25. novembra, na godišnjicu masakra, kada se obeležava Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama, a završava je 10. decembra, kada se obeležava Međunarodni dan ljudskih prava.

Etiologija ubistava u školskom okruženju

Već sa prvim analizama homicidalnog nasilja u školama u SAD, krenule su rasprave o mogućim uzrocima, iako se kauzalitet ne može nedvosmisleno potvrditi s obzirom na čitav splet rizičnih faktora koji deluju na mikro i makro nivou. Homicidalno nasilje koje maloletnici vrše u školskoj sredini fenomenološki i etiološki se razlikuje od drugih vrsta nasilnog ponašanja maloletnika. U literaturi se kao mogući uzroci navode iskustvo viktimizacije nasiljem u školskom okruženju i van njega (u porodici), socijalna marginalizacija i osećaj odbačenosti, nebezbedna klima u školi, neadekvatna ili nepostojeća pravna regulativa u pogledu kontrole kupovine i posedovanja vatrenog oružja i laka dostupnost istog, fasciniranost nasiljem i nasilnim temama, nedostupnost usluga iz oblasti mentalnog zdravlja, psihopatologija roditelja i drugi (Verlinden et al., 2000; ; Leary et al., 2003; Vossekuil et al., 2004; Lankford, 2012; Ress et al., 2019). Zbog ograničenosti prostora, ovde ćemo se osvrnuti samo na one moguće etiološke činioce koji su u većini studija, odnosno u većini analiziranih incidenata homicidalnog nasilja u školama, prepoznati, a to su iskustvo viktimizacije, dostupnost oružja, mentalni problemi, socijalna marginalizacija i/ili isključenost i patologija porodice.

Legalna dostupnost vatrenog oružja

Legalna dostupnost oružja i politika u vezi sa kupovinom i posedovanjem vatrenog oružja je makrofaktor rizika koji je najvećem broju analiziranih slučajeva doprineo homicidalnom nasilju pucnjavi u školama SAD. Pristup potencijalno smrtonosnom oružju, kao što je vatreno oružje, povećava verovatnoću za letalni ishod, posebno u toku svađe (Verlinden et al., 2000). Rees i saradnici (2019) su, analizirajući 1408 novinskih članaka u vezi sa pucnjavom u srednjoj školi Stoneman Douglas (Parkland, Florida) i 352 članka u vezi sa pucnjavom u srednjoj školi Santa Fe (Santa Fe, Teksas), utvrdili da je u oba slučaja prisutna tzv. „kultura masovnih pucnjava” i da to predstavlja jednu od ključnih determinanti ovih nasilnih incidenata. Ovi slučajevi iz 2018. godine su analizirani uz pomoć RCA tehnike koja omogućava identifikaciju konteksta koji je pogodovao razvoju neočekivanih i neželjenih događaja, poput ova dva slučaja, kroz ispitivanje četiri domena: socijalna sredina, politički faktori, oprema i individualni nivo. Sredinska obeležja koja su bila zastupljena u oba slučaja su nedostatak bezbedne klime u školi, kultura masovnih pucnjava, nasilne video igrice i mediji koji promovisu nasilje, kao i nedostupnost usluga i stručnjaka koji pružaju usluge u oblasti zaštite mentalnog zdravlja. Kada je u pitanju individualni nivo, izdvajaju se problemi sa mentalnim zdravljem izvršilaca. U okviru političkog domena, koji je u vezi i sa opremom, evidentno je postojanje sistemskog problema u vidu kulture nasilja i mogućnosti legalne nabavke vatrenog oružja i municije (Rees et al., 2019). Da je dostupnost vatrenog oružja veliki problem i veliki rizik za pojavu letalnog nasilja maloletnika, pokazuje i pomenuto istraživanje Vossekuil i saradnika (2004), prema kojem je 70% maloletnih izvršilaca koristilo vatreno oružje koje su nabavili u sopstvenoj kući ili kući nekog od rođaka, odnosno oružje kojem im je bilo lako dostupno, 59% napadača je imalo prethodna iskustva sa vatrenim oružjem, dok su preostali maloletni izvršioци bilo podsticani ili izazivani od strane drugih da koriste oružje ili da izvrše homicidalno nasilje u školi. S tim u vezi, počinioци neretko, svesno ili nesvesno, pristup oružju omogućavaju roditelji i najbliži srođnici. To je bio slučaj sa , Adam Lanz-om koji 2012. godine je izvršio masovno ubistvo (26 žrtava) u osnovnoj školi Sandy Hook (Newtaun, Connecticut). Naime, on je koristio vatreno oružje koje je legalno kupila i posedovala njegova majka koja je, zajedno sa njim, pohađala kurs za bezbedno rukovanje vatrenim oružjem Nacionalnog streljačkog udruženja (National Rifle Association). Pored toga, Adama je majka podržavala u korišćenju oružja i omogućavala mu je kupovinu istog (Bonano & Levenson, 2014). Kritika upućena na račun ovog udruženja kreće se u pravcu okrivljavanja industrije oružja, koja finansira aktivnosti kojima se propagira upotreba vatrenog oružja, što posledično pogoduje negovanju „kulture oružja” u SAD (McDougall, 2019). Međutim, nisu samo roditelji i rođaci odgovorni za olakšan pristup maloletnika vatrenom oružju, nego se odgovornost mora tražiti i na nacionalnom nivou. Naime, u pomenutoj pucnjavi u srednjoj školi u Parkland-u, počinilac Nikolas Cruz je legalno kupio AR-15 automatsku pušku koju je koristio u tom nasilnom incidentu, jer je u Floridi zakonom dozvoljena kupovina pušaka i drugog vatrenog oružja, bez nekih posebnih ograničenja (Rees et al., 2019). Pored toga, utvrđeno je da u SAD postoji značajna pozitivna povezanost između rasprostranjenosti vatrenog

oružja u državi i učestalosti pucnjava u školama, kao i da posedovanje oružja u kući povećava rizik za izvršenje ubistva u okviru porodičnog doma, ali i za izvršenje ubistva generalno (Towers et al., 2015).

Porodica

Sagledavanje porodice kao kriminogenog faktora, posebno u kontekstu nasilnog prestupništva maloletnika, nije novina. Naime, u istraživanjima koja su realizovana u poslednje tri decenije u SAD nailazi se na podatak o disfunkcionalnim porodičnim odnosima kao faktoru koji je zastupljen kod većeg broja dece ubica (Kostić, 2014). Do sličnih saznanja došlo se i u kvalitativnom istraživanju u kojem su ispitivani mogući uzroci dva nasilna incidenta sa letalnim ishodom u školama u San Diegu (San Diego, California) tokom 2001. godine. Intervjuisano je 85 ispitanika iz opšte populacije, koji žive u blizini te dve škole. Većina ispitanika je kao uzrok ovih incidenata pominjala porodične faktore, smatrajući da je homicidalno nasilno ponašanje proizvod „razorenog doma” (Palinkas et al., 2003). Analizom 9 nasilnih incidenata, koji su dogodili u u kratkom vremenskom periodu (unutar tri godine) bilo je obuhvaćeno više porodičnih faktora: kontrola i nadzor od strane roditelja, afektivna vezanost, iskustvo viktimizacije i poremećeni porodični odnosi (na relaciji roditelj-dete). Utvrđeno je da većina izvršilaca potiču iz porodica u kojima su poremećeni porodični odnosi (7) i prisutni su slaba kontrola i nadzor roditelja nad ponašanjem deteta (8) (Verlinden et al., 2000). Pretpostavka je da je ovo karakteristika svih izvršilaca u analiziranim incidentima, ali kako autori nisu imali pouzdane podatke za sve nasilne incidente to je ostalo samo na nivou pretpostavke. Za trojicu izvršilaca je poznato da potiču iz porodica u kojima su bili neposredno ili posredno viktimizirani, dok su dva maloletna izvršioica imala roditelje sa istorijom antisocijalnog ili kriminalnog ponašanja (Verlinden et al., 2000). Niska afektivna vezanost i negativne vaspitne prakse roditelja utvrđene su u samo dva slučaja, uz napomenu autora da je merenje ovih faktora bilo znatno otežano (Verlinden et al., 2000). Međutim, bez obzira na to, treba imati u vidu da su indikatori neefikasnog roditeljka i poremećenih odnosa na relaciji roditelj-dete prisutni kod većine maloletnih izvršilaca. Slično, „traumatizovane” školske ubice iz pomenute tipologije Langsman-a (2009) potiču iz razorenih domova, u kojima je bilo prisutno fizičko i/ili seksualno zlostavljanje i imaju najmanje jednog roditelja sa kriminalnom prošlošću i iskustvom zloupotrebe psihoaktivnih supstanci (Langman, 2009).

Iskustvo viktimizacije vršnjačkim nasiljem

Iskustvo viktimizacije nasiljem je jedan od individualnih faktora rizika koji se već nalazi u središtu interesovanja stručnjaka, s obzirom da je u mnogim slučajevima nasilja u školama utvrđeno da su izvršioici imali prethodno iskustvo viktimizacije vršnjačkim nasiljem, koje se ispoljavalo kao kontinuirano podsmevanje, maltretiranje i uznemiravanje (Verlinden et al., 2000). Na osnovu analize 37 slučajeva masovnih ubistava od strane adolescenata u školskom okruženju, osam slučajeva je klasifikovano kao nasilje „osvetnika iz učionice” (Meloy et al., 2001). U ovim slučajevima izvršioici su okarakterisani kao školske ubice koje su često bile pasivne žrtve vršnjačkog nasilja, nisu uzvraćale nasiljem već su bile okupirane fantazijama o vatrenom oružju, nasilju i drugim negativnim društvenim pojavama. Utvrđeno je da skoro tri četvrtine izvršilaca homicidalnog nasilja u školama SAD skladištilo oružje ili komuniciralo o oružju na način koji ukazuje na zabrinjavajući nivo interesovanja. Oni su uglavnom svoje interesovanje iskazivali posredstvom crteža, kroz razgovor sa ostalim vršnjacima ili putem objava na društvenim mrežama koje su bile dostupne svima (National Threat Assessment Center, 2019). Dodatno, u novijoj studiji u kojoj je urađena kritička analiza nacionalnih i lokalnih medijskih izveštaja u vezi sa dvadeset pet školskih ubistava, u periodu od 2013. do 2019. godine, utvrđeno je da je većina školskih ubica imala barem jedno traumatsko životno, da je više od polovine njih bilo žrtva vršnjačkog nasilja, kao i da je većina izvršilaca, neposredno pre nasilnog incidenta, postavljala alarmantne ili preteće poruke i fotografije vatrene oružja na društvenim mrežama (Burgess Dowdell et al., 2022).

Problemi sa mentalnim zdravljem

Istraživanja pokazuju da mnogi maloletni izvršioци homicidalnog nasilja u školskoj sredini ispoljavaju različite mentalne poteškoće, zbog čega neki autori (npr., Bonano & Levenson, 2014) smatraju da mentalna nestabilnost igra ulogu u identifikaciji mogućeg školskog ubice. Utvrđeno je da su kod mnogih „osvetnika iz učionice” zastupljeni depresivni simptomi, sa određenim simptomima poremećaja ličnosti, poput paranoidnih, antisocijalnih i narcisoidnih ideja i tendencija (McGee & DeBernardo, 1999). Slično je utvrđeno i u studiji Vossekuil i saradnika (2004), koja je pokazalo da su kod mnogih maloletnih izvršilaca ubistava u analiziranim nasilnim incidentima utvrđene samoubilačke i depresivne sklonosti, u smislu istorije samoubilačkih ideja ili pokušaja suicida, ili istorije težeg oblika kliničke depresije. U vezi sa tim, pokazalo se da nije neobičan, a ni redak slučaj, da maloletni izvršioци homicidalnog nasilja u školskom okruženju izvrše samoubistvo nakon napada i da se praktično napad tako i okonča (Lankford, 2012). Pored ovih, kod izvršilaca su utvrđene i druge poteškoće u vezi sa mentalnim zdravljem. U pomenutoj studiji Rees i saradnika (2019) u kojoj su analizirani homicidalni nasilni incidenti u srednjim školama u Teksasu i Floridi iz 2018. godine, utvrđeno je prisustvo poteškoća sa mentalnim zdravljem kod oba izvršioца i nedostatak dostupnih resursa i usluga u vezi sa pružanjem pomoći od strane stručnjaka za mentalno zdravlje. U pomenutoj Langmanovoj (2009) tipologiji školskih ubica, kao najzastupljeniji izdvajaju se psihotične maloletne ubice, koje karakterišu poremećaji iz spektra shizofrenije. Pokazalo se da je porodična struktura kod ovog tipa maloletnih izvršilaca homicidalnog nasilja u školama značajan faktor. Naime, veći broj psihotičnih školskih ubica su prema redosledu rođenja poslednji, odnosno najmlađi su među sibličima, koji su u svim sistemima funkcionalniji od njih, zbog čega Langsman (2009) za deo školskih ubica kaže da su bili „crne ovce familije” i pre nasilnog incidenta (Langman, 2009).

Socijalna marginalizacija

Newman i saradnici (Newman et al. 2004) su postavili teoriju o pet uslova koji moraju biti zadovoljeni da bi došlo do pucnjave u školskoj sredini, od kojih prvi uslov isključenost i marginalizaciju maloletnog ubice. Mnogi izvršioци homicidalnog nasilja u školama nisu marginalizovani i viktimizirani samo u porodici, već su često izolovani i odbačeni i od strane vršnjaka u školi. U studiji u kojoj je analizirano devet homicidalnih nasilnih incidenata Verlinden i saradnici (2000) su tvrdili da su svi izvršioци bili socijalno marginalizovani i izolovani. O osećaju hronične odbačenosti napadača svedoče i nalazi drugih autora. 13 od 15 analiziranih slučajeva školskih ubistava potvrđena je socijalna marginalizacija izvršilaca (Leary et al., 2003), koja je trigger za masovna ubistva motivisana osvetom.

Teorijsko objašnjenje etiologije ubistava u školskoj sredini kroz analizu Masakra u Kolumbijnu

Masakr u Kolumbijnu smo odabrali kao ilustrativni primer iz razloga što je upravo ovaj nasilni incident i postupanje maloletnih izvršilaca poslužilo kao inspiracija za mnoge kasnije pucnjave u školama širom SAD. 20. aprila 1999. godine Eric Harris i Dylan Klebold, učenici srednje škole Kolumbijn u Litltonu (Columbine, Littleton, Colorado), došli su u školu naoružani vatrenim oružjem i bombama, da bi ubrzo zatim započeli pucnjavu u kojoj je smrtno stradalo 12 učenika škole i jedan nastavnik, ranjena je 21 osoba, dok su tri osobe bile povređene u pokušaju da pobegnu od nasilnika. Pre nego što su izvršili samoubistvo, policija je uzvraćanjem pucnjave pokušala da prekine napad.²⁴⁵ Ovaj incident je pokrenuo medijsku histeriju koja je rezultirala moralnim panikom, strah je posledično bio intenziviran preduzetim merama zaštite u školama, poput sigurnosnih kamera, detektora metala, angažovanja službe obezbeđenja, nošenja identifikacionih kartica, i slično. Istraživači, obrazovni i politički zvaničnici, verske vođe i šira zajednica, svi su bili usmereni na isto - na traganje za odgovorom na pitanje koga i/ili šta treba kriviti za ovaj masakr. Roditelji mnogih žrtava

---

²⁴⁵ Više o samom incidentu se može videti na sledećem linku:

https://en.wikipedia.org/wiki/Columbine_High_School_massacre

su smatrali da su krivi roditelji napadača što nisu na vreme sprečili napad i postarali se da njihovi sinovi dobiju nepohodnu pomoć stručnjaka (Wilkinson, 2004), dok su drugi bili mišljenja da „krivicu” za napad treba tražiti u viktimizaciji napadača vršnjačkim nasiljem, druženju sa delinkventnim vršnjacima, muzici koju slušaju, nasilnim video igricama i školskoj klimi koja favorizuje atletski građene sportiste i hegemoniku muškost (Kimmel & Mahler, 2003; Reuter-Rice, 2008; Burns, 2009). Brojnim teorijskim pristupima se nastojalo objasniti delovanje različitih faktora rizika koji su doveli do masakra (Verlinden, Hensen & Tomas, 2000), a kao najefikasnija među njima, pokazala se ekološka sistemska teorija, budući da je ovaj nasilni incident kontekstualno specifičan, sa interakcijama unutar i između sistema i između sistemskih i individualnih faktora. Ova teorija pruža integrativno objašnjenje delovanja multisistemskih faktora rizika na pojedinca, prema kojem hrono, makro, egzo, mezo i mikrosistemski faktori oblikuju individualne stavove i ponašanja (Hong et al., 2011).

Na *hrono nivou* u ovom nasilnom incidentu kao faktor rizika mogla bi da se posmatra mobilnost. Naime, zbog priode posla njegovog oca, koji je bio vojno lice, Eric se nije dugo zadržavao na jednom mestu (Block, 2007). Kao posledica toga, nije bio u mogućnosti da formira trajna prijateljstva sa vršnjacima, što dokazano može negativno da se odrazi na mlade, jer iznova i iznova gube prijateljstva i nastoje da se uklupe u novu sredinu i nove vršnjačke grupe (Hong et al., 2011). Na *makro nivou* evidentan je uticaj kulturološki poželjnih patrijarhalnih rodni obrazaca i mera za kontrolu naoružanja. Američki obrazovni sistem je koncipiran tako da počiva na podsticanju rodni stereotipa, gde se jasno zna da se favorizuju moćne muške figure u vidu srednjoškolskih sportista i atletski građeni dečaka i mladića, i njima komplementarne ženske figure u vidu navijačica i feminiziranih devojaka koje su u službi moćnih muških figura (Garbarino & deLara, 2002; Kimmel & Mahler, 2003). Stoga ne iznenađuje što su Dylan i Eric, kao i drugi učenici koji su odudarali od modela uspešnog sportiste, često bili meta verbalnog i fizičkog uznemiravanja od strane popularnih „moćnih” učenika. Kod dečaka koji se ne uklapaju u proklamovani model hegemonike muškosti u obrazovnom sistemu razvijaju se osećaj bezvrednosti, nedaekvatnosti i posramljenosti, zbog čega čine sve ne bi li dostigli prihvatljivi model muškosti i dobili zaslužen poštovanje: „osramoćenost, neadekvatnost i vulnerabilnost predstavljaju pretnju za self koncept, dok je nasilje oslobođajuće, nadoknađujuće” (Kimmel & Mahler, 2003: 1452). Posedovanje vatrenog oružja, Drugim amandmanom zagarantovano pravo svakog američkog državljanina, vrhunac je moći i sloboda u američkom društvu, a moglo bi se reći da kao takvo predstavlja sredstvo za postizanje ideala muškosti. Oba napadača su bila fascinirana vatrenim oružjem i nasiljem izvršenim njegovom upotrebom, jer su verovali da oružjem mogu povratiti poljuljano samopouzdanje i prevazići marginalizovanu muškost (Achenbach & Russakof, 1999). Shodno tome, liberalna politika u vezi za nabavkom oružja i municije stvorila je pogodne uslove da dođe do homicidalnog nasilja u ovakvom socijalnom kontekstu. Na *egzo nivou* kao jedan od faktora rizika pominje se podatak da su Eric i Dylan bili aktivni igrači video igrice poput Doom i Mortal Kombat, koje obiluju nasiljem (Thomas, 2009). Stoga je dugo fokus istraživača, medija i političara bio upravo na nasilnim video igricama, verujući da su one doprinele razvoju nasilnih tendencija kod Erica i Dylana. Uticaj nasilnih medijskih sadržaja, uključujući i video igrice, na povećanje hostilnosti adolescenata prema drugima, razvoj desenzibilizacije (odsustvo empatije), straha i anksioznosti potvrđen je brojnim istraživanjima (npr., Anderson, 2004; Funk et al., 2004). Međutim, drugi autori su negirali uticaj nasilnih video igara na nasilno ponašanje maloletnika, pogotovo na homicidalno nasilje (npr., Olson, 2004). Kada je u pitanju *mezo nivo*, za Masakr u Kolumbijnu od značaja je odnos između nastavnika i učenika, u smislu reagovanja nastavnog osoblja na vršnjačko nasilje u školi. Godinu nakon nasilnog incidenta u srednjoj školi Kolumbijnu sprovedeno je kvalitativno istraživanje o viktimizaciji učenika vršnjačkim nasiljem i reakciji nastavnog osoblja, na uzorku od 28 odraslih osoba (roditelja učenika škole) i 15 mladih osoba (aktivnih i bivših učenika škole) (Brown & Merritt, 2002). Ovo istraživanje je pokazalo da su nastavnici intervenisali samo u incidentima koje su lično videli, dok je njihova intervencija izostala u svim onim situacijama kojima nisu prisustvovali, a koje su se kontinuirano ponavljale duže vreme, poput psihičkog nasilja (vredanje, podsmevanje, zastrašivanje), pa ne iznenađuje što su učenici i roditelji izrazili nezadovoljstvo reakcijom nastavnika na vršnjačko nasilje. Shodno tome, apatična reakcija nastavnog osoblja na nasilje među učenicima je još jedan od etiketiranih „krivaca” za Masakr u Kolumbijnu (Hong et al., 2011). Najdirektniji uticaj faktora rizika na Masakr u Kolumbijnu ostvaruje se na *mikro nivou*, koji čine interakcije pojedinca sa drugim pojedincima i grupama, poput roditelja i vršnjaka. Iako su roditelji mnogi žrtava, pa i same posredne i neposredne žrtve ovog nasilnog incidenta okrivljavali

roditelje maloletnih izvršilaca što nisu prepoznali upozoravajuće znake kod svoje dece, i tako su propustili da spreče pucnjavu, činjenica je da ni jedan od njih ne potiče iz problematičnih porodica, kao i da su roditelji obojice itekako bili uključeni u njihovo odrastanje, njihove školske aktivnosti i ponašanje, trudeći se da im pomognu u vezi sa njihovim problemima u ponašanju (Block, 2007; Larkin, 2009). Pored toga, roditelji obojice napadača su bili zagovornici stroge kontrole u vezi sa nabavljanjem i posedovanjem vatrenog oružja (Fast, 2008). U kojoj meri su bili dobri roditelji pokazuje i video poruka koju su Eric i Dylon snimili neposredno pre incidenta (Brooks, 2004; Fast, 2008), i u kojoj su se, između ostalog zahvalili svojim roditeljima što su bili najbolji roditelji na svetu, izražavajući žaljenje što će im prirediti to što su im priredili svojim nasilnim činom. Što se tiče delinkventnih vršnjaka, obojica su, takođe, bili upućeni na vršnjake autsajdere, među kojima su i oni koji su im kupili oružje koje su koristili u nasilnom incidentu (Hong et al., 2011).

Pored svih navedenih faktora koji su delovali na pomenutih pet nivoa, moraju se pomenuti i individualne karakteristike dvojice napadača. Obojica izvršilaca su bila na evidenciji krivičnog sistema zbog prethodnog prestupničkog ponašanja. Pored toga, kao što je pomenuto, mnogim maloletnim izvršiocima homicidalnog nasilja, među kojima su i Eric i Dylon, zajedničko je postojanje različitih psihopatoloških osobina. Obojica izvršilaca su duže vreme pre nasilnog incidenta posećivali psihoterapeuta zbog depresije, impulsivnosti i antisocijalnog ponašanja (Verlinden et al., 2000). Pored toga, obrasci ponašanja Eric-a dijagnostikovani su kao patološki narcizam, sa antisocijalnim i paranoidnim tendencijama i otvorenom, nesputanom agresijom (Immelman, 2004a), zbog čega je bio na medikamentoznoj terapiji. Pored toga, sudskom odlukom je upućen na kurs kontrole besa zbog prethodno ispoljenog vandalističkog ponašanja (Meadows, 2006). Dylan je, za razliku od Eric-a, okarakterisan kao preterano osetljiv na poniženja i sramotu. Dijagnostikovana mu je depresija, izražena anksioznost, nepoverljivost prema durgima i socijalna fobija (Immelman, 2004b). Iz njegovih dnevnika je utvrđeno da se osećao usamljeno i odbačeno (Meadows, 2006).

Umesto zaključka

Na osnovu prikazanih kriminološko-viktimoloških karakteristika ubistava u školama, može se zaključiti da, ma koliko se retko događali, ovi najteži oblici maloletničkog prestupništva zahtevaju ozbiljan, multidisciplinarnan, multisistemski pristup u cilju njihovog sprečavanja i kreiranja bezbednije klime u školama.

Na osnovu analiziranog primera Masakra u Kolumbiju, može se zaključiti da mobilnost u ranim godinama života (hrono nivo) može biti prepreka za mlade da izgrade zdrave odnose sa prosocijalnim vršnjacima, a što može povećati rizik od povezivanja sa delinkventnim vršnjacima (mikro nivo). Međutim, ukoliko bi u se u školi promenila klima vezano za rodne stereotipe i ako bi se na adekvatan način postupalo u svim incidentima koji uključuju diskriminaciju po svim osnovama, vređanje i vršnjačko nasilje (a ne samo onim koje nastavnici vide ili im prisustvuju) (makro nivo), onda bi se možda moglo izbeći da negativni uticaj vršnjaka (mikro nivo) ekalira u homicidalno nasilje u školi. Povrh svega toga, kada bi se promenila društvena klima vezano za oružje i politika vezano za njegovo nabavljanje i posedovanje, i kada bi se uložili naponi da se promeni svest ljudi, a posebno mladih, o štetnosti vatrenog oružja, tada bi se uklonio i širi društveni kontekst koji pogoduje letalnom nasilju. Koji god drugi uslovi da su ispunjeni i faktori prisutni, da bi potencijalni napadači postali maloletne ubice u školskoj sredini oni moraju da imaju predznanje o rukovanju vatrenim oružjem, kao i pristup istom.

Sprečavanje i suzbijanje homicidalnog nasilja u školama je izazovni zadatak za državne zvaničnike, odnosno kreatore politika koji bi trebalo da stvore pravni okvir koji će biti u interesu dece i mladih, za rukovodioce škola i nastavno osoblje koji bi treba da se postaraju da u školama bude za učenike bezbedna i podražavajuća klima, za stručnjake u oblasti zaštite mentalnog zdravlja, koji bi trebalo da na vreme identifikuju mentalne teškole kod učenika i pruže im adekvatnu pomoć, za roditelje koji treba sa detetom da izgrade odnos zasnovan na poverenju i uzajamnom poštovanju i podršci, kako bi bili sigurni da će se deca osećati dovoljno sigurno da se roditeljima obrate za pomoć u svim onim situacijama kada su im podrška i pomoć osobe od poverenja potrebni.

Literatura

1. Achenbach, J., & Russakoff, D. (1999, April 29). Teen shooter's life paints antisocial portrait. *Washington Post*. Dostupno na: <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/daily/april99/antisocial04299.htm>, pristupljeno 3.7.2020.
2. Addington, L. A. (2009). Cops and Cameras. *American Behavioral Scientist*, 52(10), 1426-1446. <https://doi.org/10.1177/0002764209332556>
3. Anderson, C. (2004). An update on the effects of playing violent video games. *Journal of Adolescence*, 27(1), 113–122. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2003.10.009>
4. Belluck, P., & J. Wilgoren (June 29, 1999). 'Caring Parents, No Answers in Columbine Killers' Pasts'. *New York Times*. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/1999/06/29/us/shattered-lives-special-report-caring-parents-no-answers-columbine-killers-pasts.html>, pristupljeno 24.7.2022.
5. Block, J. J. (2007). Lessons from Columbine: Virtual and real rage. *American Journal of Forensic Psychiatry*, 28, 5–33.
6. Bonanno, C. M., & Levenson, R. J. (2014). School shooters: History, current theoretical and empirical findings, and strategies for prevention. *SAGE Open*, 4(1), 1-11. [doi:10.1177/2158244014525425](https://doi.org/10.1177/2158244014525425)
7. Brooks, D. (2004, May 15). Columbine: Parents of a killer. *The New York Times*. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/2004/05/15/opinion/columbine-parents-of-a-killer.html> pristupljeno 2.6.2022.
8. Burgess Dowdell, E., Freitas, E., Owens, A., & MacKenzie Greenle, M. (2022). School Shooters: Patterns of Adverse Childhood Experiences, Bullying, and Social Media. *Journal of Pediatric Health Care*, 36(4), 339-346.
9. Clark, D. L., Raphael, J. L., & McGuire, A. L. (2018). HEADS4: Social Media Screening in Adolescent Primary Care. *Pediatrics*, 141(6), e20173655. <https://doi.org/10.1542/peds.2017-3655>
10. Borum, R., Cornell, D. G., Modzeleski, W., & Jimerson, S. R. (2010). What Can Be Done About School Shootings? *Educational Researcher*, 39(1), 27-37. <https://doi.org/10.3102/0013189x09357620>
11. Burns, G. (2009). Here it comes again, that feeling. *Popular Music and Society*, 32(1), 111–112. <https://doi.org/10.1080/03007760802604849>
12. Fast, J. D. (2008). *Ceremonial violence: A psychological explanation of school shootings*. Woodstock & New York: The Overlook Press.
13. Ferguson, C. J., Coulson, M., & Barnett, J. (2011). Psychological profiles of school shooters: Postivive directions and one bog wrong turn. *Journal of Police Negotiations*, 11(2), 141-158. <https://doi.org/10.1080/15332586.2011.581523>
14. Funk, J. B., Baldacci, H. B., Pasold, T., & Baumgardner, J. (2004). Violence exposure in real-life, video games, television, movies, and the internet: Is there desensitization? *Journal of Adolescence*, 27(1), 23–39. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2003.10.005>
15. Furlong, M., & Morrison, G. (2000). The school in school violence: Definitions and facts. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 8, 71-82. <https://doi.org/10.1177/10634266000800203>
16. Garbarino, J., & deLara, E. (2002). *And words can hurt forever: How to protect adolescents from bullying, harassment, and emotional violence*. New York: The Free Press.
17. Hong, J. S., Cho, H., Allen-Mears, P., Espelage, D. L. (2011). The social ecology of the Columbine High School shootings. *Children and Youth Services Review*, 33(6), 861-868. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.childyouth.2010.12.005>
18. Immelman, A. (2004a). Eric Harris: Personality profile. *USPP: Unit for the Study of Personality in Politics*. Dostupno na: https://uspp.csbsju.edu/Criminal-Profiling/Columbine_Eric-Harris-profile.html, preuzetno 5.6.2022.
19. Immelman, A. (2004b). Dylan Klebold: Developmental consideration. *USPP: Unit for the Study of Personality in Politics*. Dostupno na: https://uspp.csbsju.edu/criminal-profiling/Columbine_Dylan-Klebold-etiology.html, preuzetno 5.6.2022.
20. Kantola, J., Norocel, O. C., & Repo, J. (2011). Gendering violence in the school shootings in Finland. *European Journal of Women's Studies*, 18(2), 183-197. <https://doi.org/10.1177/1350506810394614>

21. Kimmel, M. S., & Mahler, M. (2003). Adolescent masculinity, homophobia, and violence: Random school shootings, 1982–2001. *American Behavioral Scientist*, 46(10), 1439–1458. <https://doi.org/10.1177%2F0002764203046010010>
22. Klein, J. (2005). Teaching her a lesson: Media misses boys' rage relating to girls in school shootings. *Crime, Media, Culture: An International Journal*, 1(1), 92-97. <https://doi.org/10.1177%2F1741659005050245>
23. Kostić, M. (2014). Kriminološka obeležja maloletničkog ubistva. U V. Nikolić Ristanović & Lj. Stevković (Ur.), *Maloletnička delinkvencija u svetu i Srbiji: Trendovi i društveni odgovori* (str. 145-178). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
24. Kuzmanović, D. (2013). Školsko nasilje u kontekstu političkog nasilja. *Psihološka istraživanja*, 16(1), 57-77. <https://doi.org/10.5937/PsIstra1301057K>
25. Langman, P. (2009). Rampage school shooters: A typology. *Aggression and Violent Behavior*, 14(1), 79-86. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.10.003>
26. Lankford, A. (2012). A comparative analysis of suicide terrorists and rampage, workplace, and school shooters in the United States from 1990 to 2010. *Homicide Studies*, 17, 255-274. <https://doi.org/10.1177/1088767912462033>
27. Larkin, R. W. (2009). The Columbine legacy: Rampage shootings as political acts. *American Behavioral Scientist*, 52(9), 1309–1326. <https://doi.org/10.1177%2F0002764209332548>
28. Leary, M., Kowalski, R., Smith, L., & Phillips, S. (2003). Teasing, rejection, and violence: Case studies of the school shootings. *Aggressive Behavior*, 29, 202-214
29. Levin, J., & Madfis, E. (2009). Mass murder at school and cumulative strain: A sequential model. *American Behavioral Scientist*, 52, 1227-1245. <https://doi.org/10.1177/0002764209332543>
30. Malette, L., & Chalouh, M. (1991). *The Montreal Massacre*. Montreal: Gynergy Books.
31. McDougall, H. (2019). Human Hierarchy and High School Shootings. *Howard Human & Civil Rights Law Review*, 3(1), 79-104.
32. McGee, J., & DeBernardo, C. (1999). The classroom avenger: A behavioral profile of school based shootings. *The Forensic Examiner*, 8, 16-18.
33. Meadows, S. (2006, July 16). Murder on their minds: The Columbine killers left a troubling trail of clues. *Newsweek*. Dostupno na: <https://www.newsweek.com/murder-their-minds-112883>, preuzeto 2.6.2022.
34. Meloy, J., Hempel, A., Mohandie, K., Shiva, A., & Gray, T. (2001). Offender and offense characteristics of a nonrandom sample of adolescent mass murderers. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 719-728.
35. National Threat Assessment Center. (2019). Protecting America's Schools: A U.S. Secret Service Analysis of Targeted School Violence. https://www.secretservice.gov/sites/default/files/2020-04/Protecting_Americas_Schools.pdf
36. Newman, K., Fox, C., Harding, D., Mehta, J., & Roth W. (2004). *Rampage: The social roots of school shootings*. New York: Basic Books.
37. Nikolić-Ristanović, V. (2019). *Od žrive do pobednika: Viktimologija kao teorija, praksa i aktivizam*. IGP „Prometej”.
38. Olson, C. K. (2004). Media violence research and youth violence data: Why do they conflict? *Academic Psychiatry*, 28(2), 144–150. <https://doi.org/10.1176/appi.ap.28.2.144>
39. O'Toole, M. E., & Burgees, A. W. (2013). Victims of School Shooters. In: S. Connelly, M. R. Turner & J. Waugaman (Ed.) *Victimology: Theories and Applications* (pp.173-196). Burlington, MA: Jones and Bartlett Publishers.
40. Palinkas, L. A., Prussing, E., Landsverk, J., & Reznik, V. (2003). Youth-Violence Prevention in the Aftermath of the San Diego East County School Shootings: A Qualitative Assessment of Community Explanatory Models. *Ambulatory Pediatrics*, 3(5), 246-252. [https://doi.org/10.1367/1539-4409\(2003\)003<0246:ypitao>2.0.co;2](https://doi.org/10.1367/1539-4409(2003)003<0246:ypitao>2.0.co;2)
41. Popadić, D., & Plut, D. (2007). Nasilje u osnovnim školama u Srbiji: Oblici i učestalost. *Psihologija*, 40(2), 309-328. <https://doi.org/10.2298/PSI0702309P>
42. Reddy, M., Borum, R., Berglund, J., Vossekuil, B., Fein, R., & Modzeleski, W. (2001). Evaluating risk for targeted violence in schools: Comparing risk assessment, threat assessment, and other approaches. *Psychology in the Schools*, 38(2), 157-172. <https://doi.org/10.1002/pits.1007>

43. Rees, C. A., Lee, L. K., Flegler, E. W., & Mannix, R. (2019). Mass School Shootings in the United States: A Novel Root Cause Analysis Using Lay Press Reports. *Clinical Pediatrics*, 000992281987365. <https://doi.org/10.1177/0009922819873650>
44. Reuter-Rice, K. (2008). Male adolescent bullying and the school shooter. *The Journal of School Nursing*, 24(6), 350–359. <https://doi.org/10.1177%2F1059840508324577>
45. Scott, C. L. (1999). Juvenile violence. *Forensic Psychology*, 22, 71-83.
46. Sewell, K.W., & Mendelsohn, M. (2000). Profiling potentially violent youth: Statistical and conceptual problems. *Children's Services: Social Policy, Research, and Practice*, 3, 147-169.
47. Stevković, Lj. (2015). Evidentiranje i prikaz podataka o nasilnom kriminalitetu maloletnika: inostrana i iskustva iz Srbije. U: V. Nikolić-Ristanović (ur.) Evidentiranje kriminaliteta: Iskustva iz sveta i Srbije (str. 105-130). Beograd: IGP Prometej.
48. Thomas, D. (2009). In praise of the anecdote or gaming for Columbine. *Television & New Media*, 10(1), 158–161. <https://doi.org/10.1177%2F1527476408325099>
49. Towers, S., Gomez-Lievano, A., Khan, M., Mubayi, A., & Castillo-Chavez, C. (2015). Contagion in Mass Killings and School Shootings. *PLOS ONE*, 10(7), e0117259. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0117259>
50. Vossekuil, B., Fein, R. A., Reddy, M., Borum, R., & Modzeleski, W. (2004). *The final report and findings of the safe school initiative: Implications for the prevention of school attacks in the United States*. Washington, DC: U.S. Secret Service and U.S. Department of Education. <https://www2.ed.gov/admins/lead/safety/preventingattacksreport.pdf>
51. Verlinden, S., Hersen, M., & Thomas, J. (2000). Risk factors in school shootings. *Clinical Psychology Review*, 20(1), 3–56. [https://doi.org/10.1016/s0272-7358\(99\)00055-0](https://doi.org/10.1016/s0272-7358(99)00055-0)
52. Wilkinson, P. (2004). *Columbine, five years later*. Dostupno na: https://www.salon.com/2004/04/20/columbine_anniversary/, pristupljeno 15.7.2022.

MURDERS IN THE SCHOOL CONTEXT: CRIMINOLOGICAL-VICTIMOLOGICAL OVERVIEW

MSc Ljiljana Stevković

University of Belgrade, Faculty of special education and rehabilitation

MA Antonija Raspopović

University of Belgrade, Faculty of special education and rehabilitation

Prof. dr Danica Vasiljević-Prodanović

University of Belgrade, Faculty of special education and rehabilitation

Abstract: *The school, as an important factor of socialization, represents a safe environment which, in addition to education and upbringing, along with the family, has a decisive role in the development of young people and their preparation for active and creative life in a society. Therefore, it's not surprising that education and school achievements, as well as negative phenomena in the school environment, such as peer-to-peer conflicts, have often been the focus of research and preventive strategies in the field of juvenile delinquency. Today, we are aware that the problem of school violence in peer relations exists, that the actors of violent incidents are both boys and girls, and that it can affect direct participants of violent incidents as well as the entire educational process at the affected school. However, the problem of school violence often becomes socially visible only when it results in fatalities. Murders in the school environment attract great media and general public attention, providing a good foundation for the development of moral panic, which in turn leads to more repressive reactions of school and government officials under the auspices of protecting the safety of the students. In such circumstances, there is no interest in dealing with the deeper roots of the problem, no interest in determining the reasons that led to the "good child" becoming a "cold-blooded killer". With the focus on repressive measures, there is a lack of interest in preventing such violent incidents from happening again. Based on a review of available scientific knowledge on fatal school violence, this paper aims to point out the main criminological and victimological characteristics of murders in the school environment, with emphasis on individual, family and broader social factors that contributed to juvenile violence with lethal outcome, whose theoretical background was analyzed on example of the Columbine Massacre.*

Keywords: *school, juvenile murderers, victims, juvenile delinquency.*